

ГЛИНЯНІ «КОНІ» МИХАЙЛА КИТРИША

Оксана Ликова

CLAY «HORSES» BY MYKHAILO KYTRYSH

Oksana Lykova

The outstanding Opishne potter Mykhailo Kytrysh devoted his whole life to the production of pottery. His work has been awarded numerous prizes, diplomas, certificates, medals. The potter paid considerable attention to the creation of zoomorphic sculpture, in particular «horses». This is a favorite work of the potter, which he reproduced throughout his career. Emphasis is placed on changing the proportions and decor of these products (glued and the use of colored glazes). For analysis, a personal collection of potter's pottery from the funds of the National Museum of Ukrainian Pottery in Opishne and a private collection of pottery of the Kytrysh family were taken. For comparison, photos of Mykhailo Kytrysh's products from private archives and various publications were used.

The article traces the transformation of Mykhailo Kytrysh's «horses». The image of the “horse” runs through all the works of the author. The potter turned to him not by chance. When he came to work at the Art Ceramics Factory, Mykhailo Kytrysh first carried clay on a horse, which became a true friend to his husband and was remembered for a lifetime. The first known zoomorphic sculpture «horse» dates back to 1962, the last – 2007. Since Mykhailo Kytrysh did not specialize in decorating products with engobes, and horses decorated with paintings, in his legacy is not found. The master focused on the glued decor and color glazes.

The development of Mykhailo Kytrysh's creative handwriting was influenced by several factors. In 1971, an art-experimental creative laboratory was established at the Art Ceramics Factory. Mykhailo Kytrysh became one of her creative masters. In his free time he worked at home, so he could experiment with molds, glazes, without worrying about factory norms and standards. In addition, the potter constantly participated in various exhibitions, which required a variety of forms. All this contributed to the improvement and diversification of the image of the «horse», as well as other products.

Keywords: Mykhailo Kytrysh, pottery, ceramics, «Horse», glued decor, colored watering, Opishne.

Опішне, що в Полтавщині славиться гончарством далеко за межами України, адже сама земля з її багатими глиняними родовищами сприяла розквіту цього давнього ремесла. Традиційний посуд і зооморфна скульптура, виготовлені місцевими майстрами, вражають досконалістю форм, вишуканістю декоративних елементів та кольоровим різнобарв'ям. Не дивно, що 1999 року одразу трьох опішненських гончарів відзначено Державною премією України імені Тараса Шевченка: Івана Білика, Михайла Китриша та Василя Омеляненка.

Михайло Китриш (1936 р. н.) усе своє життя віддав гончарному ремеслу. Його вправність у створенні глиняних шедеврів неодноразово була відзначена на державному рівні. Він – член Національної спілки художників України (з 1971) і Національної спілки майстрів народного мистецтва України (з 1998), заслужений майстер народної творчості України (з 1985), лауреат Премії імені Данила Щербаківського (1995), Державної премії України імені Тараса Шевченка (1999) і Всеукраїнської премії імені Опанаса Сластьона (2006). Його роботу відзначено у вигляді чисельних дипломів, похвальних грамот, медалей, почесних звань тощо. Нині майстер перебуває на заслуженому відпочинку і, за станом здоров'я, не гончарює.

Не зважаючи на велику кількість нагород і відзнак дослідники донині не звертали увагу на зміни у формуванні й декоруванні виробів, які виготовляв Михайло Китриш загалом. В поодиноких публікаціях було лише зазначено окремі види виробів, які створював гончар, зокрема, свічники, вази, тарелі, зооморфний і традиційний посуд. Донині ніхто не намагався простежити зміну форм і декору глиняних виробів майстра впродовж певного часу.

Михайло Китриш був різноплановим майстром – виготовляв традиційний посуд, зооморфну скульптуру, дитячу іграшку тощо. Зооморфні форми він почав створювати працюючи на за-

воді «Художній керамік». Коли майстер захворів, лікарі порадили змінити професію – знайти заняття, не пов'язане з вологістю. Проте він не захотів кидати справу, що була до душі, а лише попросив завідувача виробництвом заводу Трохима Демченка: «Давай я піду баранчики робити» (НАУГ НМЗУГ, Касета 215). Після створення експериментального виробу (вдалого), Михайла Китриша поставили «на норму» – шість «літрових баранчиків» у день. Зважаючи на амбіційність майстра, не дивно, що він не зупинився на образі барана, а поступово почав відтворювати й інших тварин – козлів, левів, биків, коней. З огляду на те, що кожен відтворений майстром образ індивідуальний і має свої, притаманні лише йому елементи, у даній розвідці зупинюся лише на «конях» Михайла Китриша. За основу взято персональну колекцію гончаря у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному (це найбільша колекція виробів майстра в українському музеї – понад 320 одиниць збереження) і приватну колекцію майстра, розміщену в його будинку (понад 200 предметів). «Коні» в обох зібраннях займають вагоме місце – загалом двадцять п'ять предметів. Також увагу приділено фотографіям коней з приватного архіву Михайла Китриша й окремим фото в друкованих виданнях.

Вивчаючи творчість Михайла Китриша, я зіштовхнулася з проблемою – як називати його пустотілі вироби у вигляді тварин, які мають отвори для наливання та виливання рідини – «посудина» чи «скульптура»? Зрозуміло, що вони походять від посуду для спиртних напоїв у вигляді тварин. Проте як власне посудні форми вони ніколи не використовувалися. Тому за функціональним призначенням це швидше скульптура. У даному дослідженні буду використовувати саме цей термін – «скульптура».

Образ «коня» проходить через усю творчість Михайла Китриша червоною ниткою – перша відома робота датується 1962 роком, остання – 2007. Сам майстер неодноразово зазначав, що цей образ його улюблений. Та й з'явився він не випадково – першим другом Михайла під час роботи на заводі «Художній керамік» був саме кінь: «Сьогодні роблю коней, а заготовку бика на завтра вже зробив. Але коні таки улюблені! Усякі. Яких я їх тільки не робив! Це тому, що в самому початку я коником глину возив. Він був такий сірий, дуже хороший, все одно, як дитина. Слухав мене. Я любив його. Ви спитайте, хто може зараз розказати, яка там зброя на ньому? А я досі напам'ять усе знаю» (Корнева 2016, 1).

Розглянемо, як змінювалися «коні» майстра, акцентуючи увагу на ролі декору в створенні образу тварини. Основна функція декору – оздоблювати виріб. Зооморфні скульптури Михайла Китриша не стали винятком. Автор вдало використав декоративні елементи для створення досконалого образу «коня». Оскільки Михайло Китриш не спеціалізувався на прикрашанні виробів ангобами, то й коней, декорованих мальовкою, у його спадку не зустрічається (на противагу іншим тваринам, які інколи оздоблені ангобами). Основну увагу майстер приділяв наліпленому декору та кольоровим поливам.

Іл. 1. Михайло Китриш. Кінь. Глина, гончарний круг, ліплення, вдавлення. Опішне, Полтавщина. 1962. Власність автора.

Першого датованого коня (1962) зображено на фотографії з приватного архіву майстра (іл. 1). Виріб теракотовий, мало декорований наліпними елементами. Скульптура непропорційна за будовою – маленька голова, широкий конусоподібний тулуб, коротенькі ноги, верхня частина стилізованої ручки-хвоста кріпиться до середини спини. Уже в цій роботі автор поєднав кілька видів декору, що характерно для всієї його подальшої творчості: риткування, вдавлення, наліплення. Нижню частину ніжок оздоблено двома горизонтальними пружками. Вони стали характерною рисою оформлення ніг «коней» Михайла Китриша; змінюється лише їх кількість – 1–2 пружка.

Із часом, у процесі набуття практичних навичок, майстер удосконалив форму виробів й урізноманітнив їх декор. Та не лише практичні навички стали визначальними у творчому зростанні Михайла Китриша. Цьому сприяло кілька факторів. 1960-і – 1970-і роки прикметні розгортанням в Україні виставкової діяльності. Виставки організовували до ювілеїв, пам'ятних дат, у тому числі про-

водилися й звітні покази областей. Вироби Опішнянського заводу «Художній керамік» обов'язково були на них представлені. У цей період також зросла кількість експортних поставок виготовленої на заводі кераміки (Зіненко 2020, 195). Ці та інші фактори сприяли створенню на заводі наприкінці 1960-х років художньо-експериментальної творчої лабораторії. Михайло Китриш став одним із її творчих майстрів. У нього з'явилася можливість творчо працювати, що не могло не позначитися на якості форми та декору створюваних робіт. Окрім того, у 1969–1971 роках головний художник заводу «Художній керамік» Петро Ганжа ініціював прийом місцевих майстрів до Спілки художників України, що вимагало створення виставок. Це диктувало потребу урізноманітнення виробів, набуття авторського почерку. Михайло Китриш був одним з небагатьох гончарів, хто мав власне горно. У вільний час він працював удома, тому міг вільно експериментувати з формами, поливами, не переймаючись заводською нормою та стандартами.

З 1974 року на всіх «конях» чітко виокремлюється передня й задня частини за допомогою тих же, що й на ніжках, 1–2 пружків, але вертикальних. Передня частина завжди масивніша і багатше декорована. Саме вона привертає увагу при загальному спогляданні виробу. Задня частина коней також ретельно декорована. 1970-ті роки – це період формування авторського почерку у творчості Михайла Китриша, період постійних пошуків та експериментів. Тому на виробках цього часу зустрічаються поєднання різних декоративних елементів в одній скульптурі. Характерним прикладом є «кінь» із жовтою гривою (іл. 2). Передня частина коня оздоблена наліпленими круглими стилізованими квітами та вдавненими крапками, шия – вдавненими крапками, задня частина декорована наліпленими великими стилізованими соняхами та вдавненими крапками, хвіст – наліпленими кульками. Об'єднуючим елементом у даному виробі виступає наліплений декор, розташований навколо нижньої частини ніг та у місці з'єднання спини і хвоста. Проте такий елемент декору ніг застосовувався порівняно невеликий проміжок часу (1–2 роки). Далі автор до нього не повертався – ноги коней прикрашав лише 1–2 горизонтальними пружками, хоча продовжував застосовувати для оздоблення хвоста, оскільки, крім декоративної функції, ці наліплені елементи виконують і практичну – зміцнення місця з'єднання хвоста зі спиною «коня». У цьому виробі автор також уперше поєднав два кольори поливи – зелений і жовтий – для виокремлення верхньої частини голови та гриви. Загалом, Михайло Китриш відомий як гончар, який постійно експериментував з поливами. Ці експерименти припадають на роки праці у творчій лабораторії заводу «Художній керамік». Результати таких спроб спостерігаємо протягом усієї творчості майстра, особливо на вазах, свічниках і зооморфних скульптурах. Спроби поєднання кількох кольорів простежуємо у роботі 1974 року,

Іл. 2. Михайло Китриш. Кінь. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, ритування, вдавлювання, 27,4x26,2x10 см. Опішне, Полтавщина. 1974. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішньому, № КН-15/К-15/1-2. Фото Оксани Ликової.

яка кардинально відрізняється від попередньої. Композиційної єдності роботі надає використання однакових елементів декору в різних місцях виробу. Наприклад, одна й та ж наліплена квітка повторюється на грудях, боках і задній частині «коня», варіюється лише кількість рядів пелюсток – від одного до трьох. Передню й задню частини «коня» декоровано однаковими вдавненнями, які розмежовуються наліпленими лініями у вигляді маленьких видовжених пелюсток. Для довершення образу автор використав покриття різнокольоровими поливами, які хаотично розташовані на поверхні виробу. До використання подібного прийому Михайло Китриш повертався протягом усієї подальшої творчості.

Наприкінці 1980-х років майстер спробував знову виробити за допомогою кольорових полив: передню й задню частини покривав поливами різних кольорів. Причому передня частина яскравіша за задню, що привертає увагу саме до неї. Одночасно задню частину й декорував значно слабше – лише окремий фрагмент, подібний до декору з грудей «коня».

Із середини 1990-х років автор удосконалив фігуру «коня». Форми стали більш пропорційними: ноги не такі малі відносно тулуба, як у перших ро-

ботах, груди масивніші, виразніше виділено ший, що завершується головою з ретельно виліпленими частинами. Важливу роль продовжує відігравати декор. Автор постійно експериментує з різнокольоровими поливами, створюючи різноманітні кольорові гами, які додають тваринам неповторної святковості й презентабельності (Іл. 3). Навіть якщо виріб покрито чорною поливою, вона насичена відтінками синього, коричневого та інших кольорів. Для подальших робіт стало характерним чітке вертикальне розділення скульптури на дві рівні частини – праву й ліву. Досягається такий ефект саме завдяки наліпленому декору, нанесеному двома способами. У першому випадку автор створював вертикальну наліплену декоративну смугу від голови коня по грудях до ніг, у другому – верхню частину передніх ніг оздоблював віялоподібною ліпниною, з'єднаною на грудях «коня», розділяючи його на дві рівні площини. Порівняно із задньою частиною тварини, перед виглядає значно масивнішим, ніж у попередніх роботах.

Іл. 3. Михайло Китриш. Кінь. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, вдавлення. Опішне, Полтавщина. 1996. Власність автора.

шому декоруванню коней більше не зустрічається.

Протягом усього періоду творчості у Михайла Китриша переважають «коні» зі стилізованою вуздечкою на морді, яка окреслена легкими ритованими лініями. Вироби перших років були без цього елемента.

Отже, Михайло Китриш виготовляв декоративні скульптури у вигляді коней упродовж усього періоду творчості. Це були його улюблені образи. У відтворенні «коней» автор за допомогою збільшення чи зменшення кількості декоративних елементів акцентував увагу на передній частині скульптури. Загалом, вони завжди пропорційно декоровані в передній і задній частині. Орнамент дублюється або повністю, або окремі фрагменти, що робить скульптуру цілісною. Від першого до останнього виробу простежується поступова зміна у формуванні як самої статури тварини з наданням їй більш чітких і пропорційних рис, так і в декоративному оформленні – від простих наліплених елементів до складних композицій з використанням різноманітних наліплених і ритованих фрагментів та кольорових полив.

Список джерел та літератури

Аудіофонд Національного архіву українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному (НАУГ НМЗУГ), Спогади гончаря Михайла Китриша (1936 р. н.), 08.10.2010, Касета 215.

ЗІНЕНКО Тетяна, 2020, Збут гончарних виробів Опішнянським заводом «Художній керамік» упродовж 60-х – 70-х років ХХ століття, Українська керамологія, Кн. V, Т. 2, 189–216.

КОРНЕВА Вікторія, 2016, Аристократ українського гончарства Михайло Китриш: «Є і добрі майстри – ліплять, сидять ночами. В любові, в глині...», Зоря Полтавщини, 165–166, 1.

References

Audiofond Natsionalnoho arkhivu ukrainskoho honcharstva Natsionalnoho muzeiu-zapovidnyka ukrainskoho honcharstva v Opishnomu (NAUH NMZUH), Spohady honcharia Mykhaila Kytrysha (1936 r. n.) [Memoirs of potter Mikhail Kitrysh (born 1936)], 08.10.2010, Kaseta 215.

ZINENKO Tetiana, 2020, Zbut honcharynykh vyrobiv Opishnianskym zavodom «Khudozhnii keramik» uprodovzh 60-kh – 70-kh rokiv XX stolittia [Sales of pottery by the Opishnyansky plant «Art Ceramics» during the 60's – 70's of the twentieth century], Ukrainska keramohiia, Kn. V, T. 2, 189–216. [In Ukrainian].

KORNIEVA Viktoriia, 2016, Aristokrat ukrainskoho honcharstva Mykhailo Kytrysh: «Ye i dobri maistry – lipliat, sydiat nochamy. V liubovi, v hlyni...» [Mykhailo Kytrysh, an aristocrat of Ukrainian pottery: «There are also good masters – they sculpt and sit at night. In love, in clay... »], Zoria Poltavshchyny, 165–166, 1. [In Ukrainian].

Глиняні «коні» Михайла Китриша

Видатний опішненський гончар Михайло Китриш усе своє життя присвятив виготовленню глиняних виробів. Його творчість відзначено численними нагородами, дипломами, грамотами, медалями. Значну увагу гончар приділив створенню зооморфної скульптури, зокрема «коней». Це улюблений твір гончаря, який він відтворював упродовж усієї творчості. Акцент зроблено на зміні пропорцій і декору цих виробів (наліпленого і застосування кольорових полив). Для аналізу взято персональну колекцію глиняних виробів гончаря з фондів Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному і приватну колекцію кераміки родини Китришів. Для порівняння використано фотографії виробів Михайла Китриша з приватного архіву та у різних публікаціях.

У статті прослідковано трансформацію «коней» Михайла Китриша. Образ «коня» проходить через усю творчість автора. До нього гончар звернувся не випадково. Прийшовши на роботу у завод «Художній керамік», Михайло Китриш спочатку возив глину конем, який став справжнім другом чоловікові й запам'ятовся на все життя. Перша відома зооморфна скульптура «кінь» датується 1962 роком, остання – 2007. Оскільки Михайло Китриш не спеціалізувався на прикрашанні виробів ангобами, то й коней, декорованих мальовкою, у його спадку не зустрічається. Основну увагу майстер приділяв наліпленому декору та кольоровим поливам.

На розвиток творчого почерку Михайла Китриша вплинуло кілька факторів. 1971 року на заводі «Художній керамік» створено художньо-експериментальну творчу лабораторію. Михайло Китриш став одним із її творчих майстрів. У вільний від роботи час працював удома, тому міг експериментувати з формами, поливами, не переймаючись заводською нормою та стандартами. До того ж гончар постійно брав участь у різних виставках, що вимагало урізноманітнення форм. Це все сприяло удосконаленню й урізноманітненню образу «коня», так само як і інших виробів.

Ключові слова: Михайло Китриш, гончар, кераміка, «кінь», наліплений декор, кольорові поливи, Опішне.

Oksana Lykova, head of the sector of museum ceramology, National Museum of Ukrainian Pottery in Opishne.

Оксана Ликова, завідувач сектору музеєзнавчої керамології, Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7839-0200>

Received: 15.09.2021

Advance Access Published: October, 2021